

УДК 005.336.4-028.6:005.93:334.758

Н. М. ПРИТУЛЯК,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
ДВНЗ “Київський національний університет імені Вадима Гетьмана”

КЛАСИФИКАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ — МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВНУТРІШНЬОФІРМОВОГО УПРАВЛІННЯ

З метою більш глибокого усвідомлення сутності поняття та особливостей функціонування інтелектуального капіталу розглянуто його поділ на окремі елементи з наступним їх групуванням за певними ознаками. Здійснено класифікацію даного феномену у зв'язку з необхідністю подальшого розвитку методології управління ним, зорієнтованого на підвищення ефекту від комерційного використання результатів інтелектуальної діяльності.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, компоненти інтелектуального капіталу, систематизація та класифікація видів інтелектуального капіталу, методологія управління інтелектуальним капіталом.

N. M. PRYTULYAK,
Assoc. Professor, Cand. of Econ. Sci.,
Chair of Corporate Finances and Controlling
V. Het'man Kyiv National University

CLASSIFICATION OF THE INTELLECTUAL CAPITAL IS A METHODOLOGICAL ASPECT OF THE INTRAFIRM MANAGEMENT

With the purpose to more profoundly comprehend the essence of the notion and peculiarities of the functioning of the intellectual capital, its division into separate elements with the subsequent grouping by certain signs is considered. A classification of the given phenomenon is made in connection with the necessity of a further development of the management methodology oriented to the enhancement of the effect of the commercial use of results of the intellectual activity.

Keywords: intellectual capital, components of the intellectual capital, systematization and classification of kinds of the intellectual capital, methodology of management of the intellectual capital.

В умовах швидкозмінного господарського середовища, обмежених ресурсів та стрімкого розвитку високих технологій ступінь впливу формування та використання інтелектуального капіталу на результативність функціонування економічного суб'єкта починає перевищувати той, що забезпечується фізичним і фінансо-

вим капіталами. Інтелектуальний капітал, який включає науково-виробничі, інформаційно-технологічні, маркетингові та інші унікальні активи *, стає не тільки необхідним ресурсом для реалізації нововведень, але й дійовим організаційно-управлінським інструментом підвищення ринкової вартості та конкурентоспроможності компанії.

Проте ефективність і цінність інтелектуального капіталу не є гарантованими характеристиками даного феномену. Вони визначаються і зростають тільки в контексті прогресивної стратегії розвитку компанії. Інтелектуальний капітал перетворюється на реальне джерело ділового успіху підприємницької структури, коли використовується в контексті її бізнес-цілей і спрямовується на реалізацію обраної стратегії управління. Ось чому однією з головних проблем, яка потребує постійної уваги з боку менеджерів суб'єктів господарювання, є створення дійової системи продукування, захисту, відтворення та використання інтелектуального капіталу.

Згенерувати нові знання з окреслених питань покликана наука, орієнтована на практичні потреби бізнес-середовища, що формують попит на наукові розробки та визначають пріоритетні напрями досліджень. Відповіддю на запити практики стали наукові праці Д. Белла, Е. Брукінга, Л. Едвінсона, М. Мелоуна, Т. Стюарта, А.Л. Гапоненко, Т.М. Орлової, В.Л. Іноземцева, С.М. Климова, Л.І. Лукічевої, Б.З. Мільнера, В.П. Антонюк, В.М. Гейця, О.А. Грішнєвої, Л.І. Федулової, Г.О. Швиданенко, Н.В. Шевчука та інших, які з'явилися в останні десятиріччя.

Проте, незважаючи на певні результати вчених, ряд теоретико-методологічних питань побудови внутрішньофірмових систем управління інтелектуальним капіталом залишається малодослідженим. Існуючі підходи до управління інтелектуальним капіталом вивчають тільки окремі сфери управлінської діяльності, що не дозволяє сформувати загальну теоретичну та методологічну бази. Внаслідок цього відсутність цілеспрямованої інтеграції всіх складових системи управління інтелектуальним капіталом і орієнтації всіх структур господарюючого суб'єкта на досягнення зазначених цілей не забезпечує ефективної трансформації знань працівників в активи, які приносять дохід. Можливостям отримати від організації управлінської діяльності бажаний результат перешкоджають неповні або неточні дані про специфіку та структуру об'єкта менеджменту як інтелектуального капіталу. Через недостатнє висвітлення питання класифікації інтелектуального капіталу ускладнюється процес управління його формуванням та розвитком.

Хоча до теперішнього часу ми не маємо однозначного тлумачення категорії "інтелектуальний капітал", у багатьох публікаціях його визначають як "колективний мозок", що акумулює наукові та унікальні знання працівників, інтелектуальну власність і накопичений досвід, відносини й інформаційну структуру, мережі та імідж компанії [1]. Більшість трактувань даного феномену наголошують на ролі інтелекту та знань, оскільки саме вони дозволяють створити унікальний інтелектуальний продукт, значення якого полягає в можливості отримання високого фінансового ефекту. Здатність інтелектуального капіталу приносити дохід повністю відповідає розширеному трактуванню капіталу, запропонованому ще на початку ХХ ст. американським економістом І. Фішером, який вважав капіталом все те, що може накопичуватися, використовуватись у виробництві та генерувати дохід протягом тривалого часу.

* У процесі створення нової вартості та генерації доходу елементи інтелектуального капіталу перетворюються на активи.

Інтелектуальний капітал створює базу для формування довгострокових конкурентних переваг компанії і, як наслідок, є тим фактором, розвиток якого за якісно-кількісними та часовими параметрами забезпечує масштабний ресурс сьогодні та в майбутньому *.

Найуспішніше інтелектуальний капітал розвивається в ході цілеспрямованої діяльності із створення інноваційної продукції та організаційно-структурних заходів для освоєння нових ніш на товарних ринках. Результат реалізації науково-технічних процесів залежить від того, наскільки масштабно компанія здатна організувати дослідження та розробки, сконцентрувати необхідні інтелектуальні, матеріальні та фінансові ресурси, тобто забезпечити ефективне внутрішньофірмове управління інтелектуальним капіталом. Оскільки цей феномен складається з багатьох елементів, які мають свою специфіку та особливості менеджменту, вирішення даного завдання неможливе без урахування складної конфігурації досліджуваної економічної категорії та передбачає її структуризацію.

Отже, **мета статті** — узагальнити підходи до розгляду різних видів інтелектуального капіталу, систематизувати та класифікувати їх, що є необхідним для формування методологічної бази процесу забезпечення ефективного управління цим феноменальним ресурсом **.

Опрацювання багатьох зарубіжних і вітчизняних економічних джерел дає можливість виокремити такі класифікаційні ознаки, які дозволяють створити загальні уявлення про форми прояву інтелектуального капіталу.

Так, *за видами структурних елементів* інтелектуальний капітал складається з людського, структурного (організаційного) та клієнтського (ринкового) капіталів ***.

Людський капітал являє собою особливу цінність компанії, оскільки включає знання, освіту, практичні навички, творчі та розумові здібності людини, її моральні цінності, мотивацію, культурний рівень, які визначають здатність працівника генерувати ефективні рішення та займатися виробництвом продукції. Людський капітал не тотожний інтелектуальному, оскільки є більш персоніфікованим і належить окремій особистості, тоді як носіями інтелектуального капіталу можуть бути не тільки індивіди, але й їх групи, підприємства, суспільство в цілому. Отже, людський капітал є основою інтелектуального капіталу та тією його компонентою, яка відіграє системоутворюючу роль і слугує джерелом формування всіх інших його складових.

Структурний капітал включає корпоративні інформаційні системи, бази даних, технічне та програмне забезпечення, організаційні структури, авторські пра-

* Дослідження, проведені в країнах ЄС, показали, що компанії, які частково використовують інтелектуальний капітал, отримують у середньому 14% можливого прибутку; ті, що використовують його більш активно, — 39%, а підприємницькі структури, які вважають інтелектуальний капітал базою стратегічного розвитку, — 61% (див.: Федерация оценщиков бизнеса и интеллектуальной собственности [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fobis.com.ua/node/65>).

** Поняття “класифікація” походить від латинського “classis” — розряд, клас. Латинський корінь визначає “квінтесенцію” цього поняття, його найістотніше значення: поділ предметів певної сукупності за спільними ознаками з утворенням системи класів цієї сукупності. Щоб досягти необхідної впорядкованості, без якої неможливо організувати таку складну справу, як управління інтелектуальним капіталом, застосовують класифікацію.

*** Ряд авторів (зокрема, К. Свейбі) використовують іншу класифікацію, поділяючи інтелектуальний капітал на внутрішню і зовнішню структури, а також на індивідуальну компетенцію або компетенцію співробітників [2]. При цьому організаційному капіталу відповідає внутрішня структура, клієнтському — зовнішня, а людському — індивідуальна компетенція.

ва, патенти, ноу-хау, ліцензії, товарні знаки, корпоративну культуру. Структурний капітал формують кількість та якість ділових партнерів, наявність гнучкої та ефективної ділової мережі, процедури перетворення неявних знань у явні, якість мережевої взаємодії, права на об'єкти інтелектуальної власності, переваги територіального розташування, унікальні технічні бібліотеки, контакти з постачання, збуту, реклами тощо. Отже, можна помітити, що до структурного капіталу включено різні елементи, тому деякі дослідники вдаються до глибшої деталізації, поділяючи його на:

- інноваційний капітал (результати науково-дослідної діяльності, виробництво перспективної інноваційної продукції та послуг);
- процесний капітал — інфраструктура компанії (інформаційні технології, робочі процеси тощо) [3, с. 104].

Клієнтський капітал складають зв'язки компанії із споживачами її продукції, засновані на історії взаємовідносин, накопиченні та постійному оновленні інформації про клієнтів. Суть цих зв'язків передається через відносини із споживачами, постачальниками, конкурентами та іншими контрагентами. Результатом постійних відносин є впевненість у тому, що клієнти компанії і в подальшому надаватимуть їй перевагу. Згідно з популярним "співвідношенням Парето", постійні клієнти, які становлять 20% від сукупних споживачів продукції компанії, приносять їй 80% прибутку [4, с. 115]. До клієнтського капіталу належать бренди, фірмова назва, прихильність клієнтів до бренду, канали збуту, система ділових зв'язків тощо [5, с. 367].

З підвищенням ролі науки, інформації та виявленням нових факторів сучасного розвитку економіки поступово формується значно ширший погляд на склад інтелектуального капіталу, який доповнюється новими компонентами. Так, у результаті більш точного врахування нефінансових факторів зростання вартості вчені виокремили такий елемент цього унікального капіталу, як **партнерський капітал** *, що охоплює систему відносин між акціонерами [6].

Появу ще одного виду інтелектуального капіталу пов'язують з виникненням концепції довгострокової сталості розвитку (Sustainability), яка відстоює принцип, що економічне зростання є невід'ємним від його екологічних і соціальних наслідків. Отже, ті господарюючі суб'єкти, діяльність яких пов'язана з екологічною безпекою або які вносять зміни в соціальні процеси (наприклад, нафтові компанії "BP", "Shell", "Лукойл"), повинні усвідомлювати свою відповідальність перед майбутніми поколіннями. Адже економічна діяльність, що має негативний вплив на природу або порушує права людини, є злочинною і не може створювати довгострокову вартість. Як результат, багато компаній у своїй діяльності переходять до "соціально відповідального бізнесу", що дозволяє виокремити ще один елемент інтелектуального капіталу — **соціальний** ** [8, с. 94].

* Вихід хоча б одного партнера із складу засновників може призвести до втрати доходів компанії.

** Шведський дослідник О. Нордхог вважає, що концепція соціального капіталу використовується для характеристики конгломерату соціальних відносин: "вони формують вид нефізичного капіталу на кшталт людського... Соціальні мережі підвищують соціальну інтеграцію й посилюють неформальні зв'язки між різними підрозділами (компаніями)" [7, р. 50]. Соціальний капітал є суспільним благом, але створюється індивідами з метою отримання подальшого доходу. Економічне значення соціального капіталу полягає в тому, що він зменшує витрати на координацію спільної діяльності, замінюючи контракти, формальні правила та бюрократичні процедури відносинами довіри, засвоєними професійними стандартами, етикою спілкування — тими неформальними нормами, які передаються освітою та культурними традиціями.

Існує ще один підхід, запропонований дослідником А.А. Тетеріним, який крім уже згаданих компонент інтелектуального капіталу називає *ідеологічну* [9, с. 111]. Така позиція пояснюється тим, що управління окремими елементами інтелектуального капіталу є неможливим без сполучної ланки, яка координує їх роботу. Отже, ідеологічний капітал включає корпоративну культуру, корпоративний клімат і методологію управлінських процесів. Даний елемент інтелектуального капіталу зумовлює можливість урахування інших його складових та управління ними, формує якісно новий управлінський апарат усередині компанії, дозволяє їй отримувати конкурентні переваги.

Ефективне управління інтелектуальним капіталом є актуальним і має важливе господарське значення, оскільки дозволяє вирішувати завдання успішного функціонування підприємства не тільки в коротко-, але й у довгостроковій перспективі. Ефективне управління може істотно підвищити безпеку, конкурентоспроможність, ринкову вартість і дохідність бізнесу, а також відкриває нові горизонти для динамічного зростання та розвитку сучасного підприємства. Тому сьогодні найгостріше постає питання забезпечення даного управління теоретичною та методико-методологічною базою, необхідною для розробки спеціальних управлінських інструментів і прийомів, зорієнтованих на формування дійових організаційно-економічних механізмів накопичення та примноження інтелектуального капіталу.

У цьому зв'язку слід враховувати, що інтелектуальний капітал *за рівнем управління* можна поділити на інтелектуальний капітал країни (регіону); інтелектуальний капітал компанії (корпоративний); інтелектуальний капітал людини (індивіда).

Інтелектуальний капітал країни (регіону) — частка інноваційних (креативних) трудових ресурсів *, накопичені конкурентоспроможні та якісні знання, інноваційна система, об'єкти інтелектуальної власності та інноваційні технології в усіх сферах життєдіяльності та економіки, якість життя, які у сукупності забезпечують в умовах глобалізації конкурентоспроможність економіки країни (регіону) та держави на світовому ринку.

Корпоративний інтелектуальний капітал — сукупність наявних у компанії нематеріальних активів (у тому числі інтелектуальна власність), елементи індивідуального людського капіталу співробітників, накопичених баз даних, корисних відносин з партнерами, особливих управлінських та інших інтелектуальних (комп'ютерних та інформаційних) технологій.

Інтелектуальний капітал індивіда — конкретний набір якостей і характеристик людини, сформованих, з одного боку, під впливом навколишнього середовища, в якому вона знаходиться протягом певного проміжку часу, а з іншого — в результаті інвестицій в освіту, охорону здоров'я на базі закладених природою здібностей і потенціальних можливостей. Інтелектуальний капітал окремої людини включає такі компоненти: а) знання, досвід, здібності до нововведень і творчої діяльності; б) об'єкти інтелектуальної власності (патенти, ліцензії, винаходи тощо), які є результатом її інноваційної діяльності.

Інтелектуальний капітал, як і фізичний, створюється та нагромаджується завдяки інвестиціям. Об'єктами інвестицій в інтелектуальний капітал виступають знання, досвід, кваліфікація, мотивація персоналу, організаційні можливості, канали комунікації господарюючого суб'єкта. На практиці такий поділ досліджува-

* Йдеться про економічно активних громадян країни (регіону), що зайняті розумовою працею.

ного феномену є вдалим, оскільки кожний його вид може бути визначений і пристосований для капіталовкладень. Отже, *за джерелами інвестування* розрізняють інтелектуальний капітал, що сформований за рахунок:

— державних асигнувань (зокрема, бюджетних коштів, які направляються на фінансування науки, освіти, науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності, охорони здоров'я, культури, на стимулювання інноваційної та творчої активності, що разом формує істотну частину національного багатства);

— інвестицій компанії (коштів, які суб'єкт господарювання вкладає у знання, вміння, навички, професійну підготовку та підвищення кваліфікації своїх працівників; зміцнення їх здоров'я та вирішення певних соціальних питань; формування баз даних, інформаційних ресурсів, створення об'єктів інтелектуальної власності та інших нематеріальних активів);

— особистих вкладень людини (витрат родини на загальну та спеціальну освіту, виховання дітей, здоров'я, пошук інформації, міграцію та інші вкладення, які певною мірою сприяють розвитку продуктивної сили людини, її культурному та інтелектуальному зростанню).

Інвестування — це не просто вкладення коштів, а свідомо та цілеспрямована діяльність їх власника, зорієнтована на отримання максимальної віддачі. За кваліфікованого менеджменту максимальна сума прибутку від інвестицій в інтелектуальний капітал майже втричі перевищує дохід від капіталовкладень у техніку [3, с. 114]. Інвестиційний ефект підвищується, якщо компоненти інтелектуального капіталу розглядаються не як однопорядкові його частини, а як такі, що взаємодіють і впливають одна на одну. Оскільки жодна із складових інтелектуального капіталу не спроможна замінити хоча б один його елемент, низький рівень людського (організаційного чи клієнтського) капіталу може призвести до істотного зменшення величини сукупного інтелектуального капіталу. Тому нелінійність взаємодії компонентів інтелектуального капіталу вимагає комплексних зусиль для його нарощення. Це означає, що вкладення коштів повинно здійснюватися відповідно до структури даного феномену, щоб зумовити можливість для досягнення синергетичного ефекту*.

Незважаючи на те, що вигода від інвестування в інтелектуальний капітал зазвичай має форму збільшення маси прибутку, зростання ринкової вартості компанії, підвищення її конкурентоспроможності, в окремих випадках віддача від зазначених капіталовкладень може призвести до негативних наслідків, які перешкоджатимуть поліпшенню якості життя населення, розвитку суспільства та особистості. *За характером корисності* інтелектуальний капітал поділяють на негативний, пасивний та позитивний [10, с. 11].

Негативний інтелектуальний капітал індивіда — накопичений ним запас особливих і специфічних знань, псевдознань, навичок, моральних і психологічних відхилень особи, які дозволяють отримувати доходи та інші блага внаслідок протиправної, аморальної, шахрайської або некомпетентної діяльності, що перешкоджає творчій діяльності інших людей. Індивід з негативним інтелектуальним капіталом — лише споживач, руйнівник та утриманець, який живе за рахунок привласнення частини національного багатства, не роблячи в його формування свого особистого внеску.

* Синергетичний ефект — зростання ефективності діяльності в результаті об'єднання, злиття окремих частин в єдину систему завдяки системному ефекту (емерджентності). Це явище, за якого комбінація зусиль дає більший ефект, ніж звичайна сума окремих компонент.

Негативний корпоративний інтелектуальний капітал — накопичений співробітниками компанії негативний індивідуальний інтелектуальний капітал, застарілі технології, спрацьоване обладнання, безперспективний менеджмент, неліквідна продукція, невиправдана організаційна структура, що робить підприємницьку структуру неефективною та спричиняє збитки. До таких економічних суб'єктів належать одноденні фірми, “фінансові піраміди”, рейдерські та інші організації з фальшивими або злочинними цілями, а також безнадійно нерентабельні та неконкурентоспроможні суб'єкти господарювання із “застарілою” продукцією (послугами), що не мають попиту.

Негативний національний інтелектуальний капітал — сукупність негативного індивідуального та корпоративного інтелектуального капіталів, корумповані державні інститути, некомпетентні та безвідповідальні урядовці, неефективні державні управлінські технології, малопродуктивні системи виховання, освіти, науки, охорони здоров'я, безпеки, низька якість життя.

Негативний інтелектуальний капітал формується на базі егоцентричного, байдужого до долі країни менталітету, низькій культурі населення, включаючи її ринкові складові (зокрема, етику праці та підприємництва). Свій негативний вплив на нього мають згубні традиції державного устрою та функціонування державних бюрократичних інститутів на фоні несвободи, нерозвинутості громадянського суспільства, на базі інвестицій у псевдовиховання, псевдоосвіту, псевдознання, псевдонауку, псевдокультуру. Особливо помітний внесок у збільшення негативного інтелектуального капіталу здійснює активна частина нації — її еліта, яка визначає політику та стратегію розвитку країни.

Пасивний інтелектуальний капітал — некреативний інтелектуальний капітал, який має низький рівень конкурентоспроможності та спрямований на виживання, самовідтворення; він не бере участі в науково-технічних процесах розвитку.

Позитивний інтелектуальний капітал — творчий і креативний інтелектуальний капітал, який забезпечує корисну віддачу від інвестицій у процеси розвитку та зростання, оскільки лежить в основі інноваційної діяльності, виступаючи її основним ресурсом.

Завдяки змінам у техніці та технології підвищуються ефективність виробництва та якість продукції, що в сукупності із забезпеченням більш повного задоволення споживчого попиту дає можливість отримувати додатковий прибуток та поліпшувати конкурентні позиції. Проте створення та освоєння науково-технічних розробок відбуваються виключно в процесі інтелектуальної діяльності людини. Людина, яка має знання та здібності, проводить науково-технічні дослідження, знаходить практичне застосування новим відкриттям, враховує потреби інших та задовольняє їх. З огляду на це, базовими складовими інтелектуального капіталу справедливо вважають індивідуальні інтелектуальні здібності працівників, їх професійні знання та досвід, рівень освіти та кваліфікацію, параметри, що визначають ступінь інноваційної активності, зумовлюють безперервність процесу генерування науково-технічних ідей і винаходів.

Водночас слід зауважити, що інноваційна складова інтелектуального капіталу включає також результати інтелектуальної діяльності працівників: інтелектуальну власність (патенти, ліцензії), результати науково-технічних досліджень та розробок, ноу-хау, перспективні ідеї, винаходи. Це дозволяє говорити про подвійний характер досліджуваного феномену, який виступає, з одного боку, ресурсом інноваційної

діяльності, а з іншого — її кінцевим науково-технічним результатом (інтелектуальним продуктом), який може бути реалізований на ринку або використаний у внутрішньогосподарській діяльності суб'єкта підприємницької діяльності.

Таку унікальну особливість інтелектуального капіталу покладено в основу ще однієї класифікаційної ознаки. Отже, розбіжності у формах, в яких втілюється цей капітал, дозволили виокремити:

— **живий інтелектуальний капітал** (ті елементи інтелектуального капіталу, які не можуть бути відокремленими від їх носія (людини): знання, навички, досвід, творчі здібності тощо);

— **неживий інтелектуальний капітал** (створюється, коли знання втілюються у фізичних та матеріальних формах. Він може бути скопійований, проданий, перенесений до іншої організації: програмне забезпечення, бази даних, науково-технічні розробки, винаходи, зразки унікальної інноваційної продукції та інші об'єкти інтелектуальної власності);

— **інституційний інтелектуальний капітал** (складається з живого та неживого інтелектуальних капіталів, пов'язаних з виробництвом послуг, які задовольняють колективні потреби суспільства або окремих груп людей, і включає в себе урядові та неурядові інститути) [11, с. 44].

Висновки

Таким чином, для інтелектуального капіталу характерною є різноманітність елементів, консолідація яких спроможна створювати синергетичний ефект і формувати економічні переваги, підвищувати рівень капіталізації та регулювання підприємницької діяльності. Для ефективного використання інтелектуального капіталу — найціннішого ресурсу економічного розвитку — необхідно посилювати вимоги до сучасних методів організації та управління, а їх удосконалення проводити з урахуванням знань про специфіку і склад інтелектуального капіталу, а також систему взаємодії його компонентів.

Список використаної літератури

1. *Иноземцев В.Л.* К теории постэкономической общественной формации. — М. : Таурис, Век, 1995. — 336 с.
2. *Sveiby K.E.* The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge-Based Assets. — San-Francisco : Koehler, 1997.
3. *Просвирина И.И.* Интеллектуальный капитал: новый взгляд на нематериальные активы // Финансовый менеджмент. — 2004. — № 4. — С. 103–120.
4. *Орлова Т.* Интеллектуальный капитал: понятие, сущность, виды // Проблемы теории и практики управления. — 2008. — № 4. — С. 109–119.
5. *Швиданенко Г.О., Шевчук Н.В.* Управління капіталом підприємства : навч. посіб. — К. : КНЕУ, 2007. — 440 с.
6. *Leliaert Ph., Candries W., Tilmans R.* Identifying and managing IC: a new classification // Journal of Intellectual Capital. — 2003. — Vol. 4. — № 2. — P. 202–214.
7. *Nourdhoug O.* Human capital in organizations: Competence, Training and Learning. — Oslo : Scandinavian University Press, 1993. — 422 p.
8. *Теплова Т.* Влияние интеллектуального капитала на политику компании // Проблемы теории и практики управления. — 2006. — № 1. — С. 88–100.
9. *Тетерин А.А.* Понятие и структура интеллектуального капитала // Креативная экономика. — 2010. — № 10 (46). — С. 109–114.

10. Корчагин Ю.А. Человеческий капитал и инновационная экономика России : моногр. — Воронеж : ЦИРЭ, 2012. — 244 с.
11. Добрынин А.И., Дятлов С.А., Цыренова Е.Д. Человеческий капитал в транзитивной экономике: формирование, оценка, эффективность использования. — СПб. : Наука, 1999. — 308 с.

References

1. Inozemtsev V.L. *K Teorii Postekonomicheskoi Obshchestvennoi Formatsii* [To the Theory of a Post-Economic Social Formation]. Moscow, Taurus, Vek, 1995 [in Russian].
2. Sveiby K.E. *The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge-Based Assets*. San-Francisco, Koehler, 1997.
3. Prosvirina I.I. *Intellektual'nyi kapital: novyi vzglyad na nematerial'nye aktivy* [Intellectual capital: a new look at nonmaterial assets]. *Finans. Menedzh. — Financ. Manag.*, 2004, No. 4, pp. 103–120 [in Russian].
4. Orlova T. *Intellektual'nyi kapital: ponyatie, sushchnost', vidy* [Intellectual capital: notion, essence, types]. *Probl. Teor. i Prakt. Uprav. — Problems of Theor. and Pract. of Manag.*, 2008, No. 4, pp. 109–119 [in Russian].
5. Shvydanenko G.O., Shevchuk N.V. *Upravlinnya Kapitalom Pidpryemstva* [Management of Enterprise's Capital]. Kyiv, KNEU, 2007 [in Ukrainian].
6. Leliaert Ph., Candries W., Tilmans R. Identifying and managing IC: a new classification. *J. of Intellectual Capital*, 2003, Vol. 4, No. 2, pp. 202–214.
7. Nourdhoug O. *Human capital in organizations: Competence, Training and Learning*. Oslo, Scandinavian Univ. Press, 1993.
8. Teplova T. *Vliyanie intellektual'nogo kapitala na politiku kompanii* [Influence of the intellectual capital on company's policy]. *Probl. Teor. i Prakt. Uprav. — Problems of Theor. and Pract. of Manag.*, 2006, No. 1, pp. 88–100 [in Russian].
9. Teterin A.A. *Ponyatie i struktura intellektual'nogo kapitala* [Notion and structure of the intellectual capital]. *Kreat. Ekon. — Creat. Economy*, 2010, No. 10 (46), pp. 109–114 [in Russian].
10. Korchagin Yu.A. *Chelovecheskii Kapital i Innovatsionnaya Ekonomika Rossii* [Human Capital and Russia's Innovative Economy]. Voronezh, CSRE, 2012 [in Russian].
11. Dobrynin A.I., Dyatlov S.A., Tsyrenova E.D. *Chelovecheskii Kapital v Tranzitivnoi Ekonomike: Formirovanie, Otsenka, Effektivnost' Ispol'zovaniya* [Human Capital in a Transient Economy: Formation, Evaluation, and Efficiency of Its Use]. St.-Petersburg, Nauka, 1999 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 6 квітня 2015 р.
і була оновлена 11 серпня 2015 р.